

Kirjallisuutta

C. Wright Mills: *Sosiologinen mielikuvitus*. Gaudeamus, Helsinki 1982. Alkuperäisteos *The Sociological Imagination* ilmestyi jo vuonna 1959. Suomennoksessa on sivuja 230.

Mills'n Sosiologinen mielikuvitus on alansa klassikoita, joten on hyvä, että se on nyt saatu käännettyä myös suomenkielelle. Kielikynnyks on näin poistunut tämän laajempiakin lukijapiirejä ansaitsevan kirjan kohdaita.

Vaikka Mills'n lähtökohtana on sosiologisen tutkimuksen kriittinen tarkastelu, niin kirja kiinnostanee myös muita yhteiskuntatieteilijöitä, sillä yleiset tutkimusongelmat ovat niissä suunnilleen samat. Kirja soveltuu erittäin hyvin myös kasvatustieteilijöille, sillä tällä alueella tutkimusmetodologinen kehitys on selvimmin pysähtynyt sille tasolle, jota Mills kirjassaan kritiikoi. Sitä ovatko sosiologit päässeet tästä vaiheesta eteenpäin, en ryhdy tarkemmin arvioimaan. Todettakoon vain, että toiset ilmeisesti ovat, toiset eivät. Kirjaa voi suositella varsinaisten tutkijoiden lisäksi kaikille muillekin tutkimusasioista vähänkin kiinnostuneille, sillä kirjassa on vaikeatkin tutkimusongelmat ja -kysymykset osattu ilmaista selkeästi ja ymmärrettävällä tavalla. Tästä kuulune osakiitos myös kirjan kääntäjille. Kirja sisältää myös sellaista yleistä luovan työskentelyn problematiikkaa, joka on yhteistä kaikelle uutta luomaan pyrkivälle toiminnalle. Mielenkiintoista on myös se, että kirjan lopussa Mills kuvaa omaa työskentelytapansa, eli sitä miten hän itse soveltaa sosiologista mielikuvitustaan käytännössä. Mitä Mills sitten tarkoittaa "sosiologisella mielikuvituksella"? Kirjan kääntäjät ovat esipuheessa esittäneet sen perusajatuksen tiivistetysti seuraavasti: Yhteiskuntatieteen tehtävänä on tulkita ihmisten elämänongelmia historiallis-

ti ja osoittaa niiden rakenteelliset yhteydet. Tähän tarvitaan sosiologista mielikuvitusta: kykyä yhdistellä erilaisia, joskus näennäisesti toisiinsa liittymättömiä ilmiöitä ja kykyä liikkua samanaikaisesti analyysin eri tasoilla, tutkailla niin taloudellisia, poliittisia kuin psykologisiakin ilmiöitä. On selvää, että tällainen mielikuvituksen käyttö ja liikkuminen teoreettisesti eri tasoilla ja tieteenaloilla vaatii tutkijalta laajoja perustietoja ja älyllistä joustavuutta. Saatetaan olla, että se on liian kova vaatimus useimmille tutkijoille. Epäilemättä Mills on kuitenkin tässä vaatimuksessaan oikeassa. Vain näin voidaan luoda todella jotakin uutta; ei vain kertaamalla samoja ajatuksia kuin muutkin käyttäen mekaanisesti jotakin kerran opittua tutkimusmetodia. Kirjassaan Mills kritiikoi erityisesti Talcott Parsons'n yleistä yhteiskuntateoriaa sekä abstraktia empirismää. Osittain tämä kritiikki menee päällekkäin, mutta kumpikin lähestymiskulma tuo asiasta esiin uusia puolia. Mills kysyy onko "yleinen teoria" pelkääkö se sittenkin jotakin? Hänen käsityksensä mukaan siinä on järjellistä sisältöä, tosin syvälle haudattuna, mutta jotakin siinä sittenkin sanotaan. Mills myös todella kaivaa Parsonsin teksteistä esiin, mitä niissä on sanottu. Hän tekee sen konkreettisesti lainaamalla ensin alkuperäistä tekstiä kappaleen ja "selittämällä" sen sitten omin sanoin. Osoittautuu että teksti sisältää kyllä asiaakin — tosin useimmassa tapauksessa varsin triviaalia tietoa — mutta se on ilmaistu niin vaikeaselkoisesti, että sitä on vaikea ymmärtää. Hän toteaa, että

yleisen teorian edustajat eivät ymmärrä, että määritellesämme jonkin sanan ainoastaan kehotamme muita käyttämään sitä haluamallamme tavalla. He eivät ymmärrä, että määritelmän tarkoituksena on huomion kohdistaminen itse asiaan ja että hyvän määritelmän seurauksena on siirtyminen käsitteitä koskevasta väittelystä itse asiaa koskeviin erimielisyyksiin ja siten keskustelun avaaminen jatkotutkimusta varten. — Tämä hyvän määritelmän määrittely pitäisi ilmeisesti aikuiskasvatäjienkin omaksua, jotta aikuiskasvatuksessakin päästäisiin vihdoinkin semanttisten kiistojen parista toiminnan sisältölliseen kehittämistyöhön. Edelleen Mills toteaa, että systemaattisen käsitteanalyysin tulisi olla ainoastaan väli vaihe yhteiskuntatutkimuksessa.

— Nykyisin tilanne on kuitenkin se, että joillakin käsitteanalyysista on muodostunut itsetarkoitus, jotkut taas eivät suorita sitä lainkaan. Abstraktilla empirisillä Mills tarkoittaa — vielä nykyisinkin kasvatustieteessä vallalla olevaa tutkimussuuntausta — empiriseen kyselyaineistoon perustuvaa tilastotieteellistä tutkimusta. Siinä on hänen mielestään annettu tutkimusprosessin yhdelle vaiheelle monopoliasema ja vain siihen kiinnitetään huomiota, vaikka tutkimuksen tärkeimmät ongelmat saattavat olla kokonaan muualla. Tällaisesta useimmiten varsin rajallisesta, yksityiskohtia koskevasta tutkimuksesta saa vain harvoin irti enemmän ajatuksia, kuin siihen on sijoitettu. Jokainen empiristinen suuntaus sisältää Millsin mielestä metafyysisen valinnan, mikä koskee sitä, mikä on kaikkein to-

dellisinta. Empiristinen tutkimus nojaa ”psykologismiin” (sanan negatiivisessa merkityksessä), eli sen tietolähteenä on yksilöistä muodostuva otos. Tutkittavat asiat ovat kuitenkin usein aivan muun tason kysymyksiä. Empiristit rajoittavat Millsin mukaan sanomansa nyky-yhteiskunnasta siihen, mikä on käynyt läpi heidän ”Tilastollisen Rituaalimyllynsä”. Heidän tuloksiin sanotaan usein todenmukaisiksi, mutta merkittyyksittömiksi. Mills epäilee myös tulosten todenmukaisuutta, sillä suuri osa tästä tutkimuksesta on pikemminkin pelkän rituaalin noudattamista silmälläpitäen sitä, mikä edesauttaa tutkimuksen rahoitusta. ”Täsmällistä” ei pidä sekoittaa — kuten usein tapahtuu — ’empiiriseen’ tai ’todenmukaiseen’. Tutkimustyössä pitää pyrkiä mahdollisimman suureen täsmällisyyteen, mutta metodia ei saa käyttää rajoittamaan tutkimusongelmia, Mills toteaa. Paitsi varsinaista tutkimuksen suorittamista Mills pohtii ansiokkaasti myös tutkimuksen käyttöä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja sen asemaa yleensä yhteiskunnassa. Luku jossa käsitellään järjen ja vapauden ongelmaa on erityisen kiintoisa myös aikuiskasvatusta ajatellen. Siinä käsitellään ihmisen mahdollisuuksia kehittyä nyky-yhteiskunnassa vapaaksi olenoksi. Mills toteaa, että valalla oleva vieraantunut ihminen on länsimaisen vapaan ihmisen antiteesi. Hän kysyy, millaisissa olosuhteissa ihmiset tulevat halukkaiksi ja kykeneviksi kantamaan vapauden heille asettamaa vastuuta ja näkemään sen mielellään suoritettuna itsensä uudistamisena eikä taakkana? Mitä Mills sitten tarkoittaa vapaudella. Hän toteaa, että vapautta on vaikea täsmällisesti määritellä, mutta tuo esiin kuitenkin joitakin sen puolia. Hänen mielestään vapaus ei ole vain mielihalujen toteuttamista eikä se ole vain

mahdollisuutta valmiiden vaihtoehtojen valitsemiseen. Vapaus on ennen muuta käytettävissä olevien valintojen muotoilemista, niistä väittelemistä ja sitten valinnan suorittamista.

On yllättävää, että Millsin kriitikki puree suurelta osin yhä edelleen. Kirja tuo esiin sen tosiasian, ettei uusien paradigmojen löytäminen tieteessä ole kovinkaan helppoa. Toisaalta voidaan todeta, että empirismi on soveltunut hyvin tieteellisen ”objektiivisuusharhan” välineeksi. Tutkijan todellisuuskäsitys ja arvot kätkeytyvät siinä näennäisesti objektiivisten faktojen (lukujen) taakse.

Nyt olisi kuitenkin korkea aika päästää mielikuvitus valloilleen ja lähteä kehittämään ”intellektuaalista ammattitaitoa” esimerkiksi siihen tyyliin kuin Mills kirjansa lopussa esittää.

Jukka Tuomisto